

Afet Olgu Yönetim Sisteminde Hemşirenin Rolü

Nursing Role in Disaster Case Management System

 Tulûha AYOĞLU,^a
 Seher Deniz ÖZTEKİN^a

^aCerrahi Hastalıkları Hemşireliği AD,
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi,
İstanbul

Yazışma Adresi/Correspondence:
Tulûha AYOĞLU
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi,
Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği AD,
İstanbul, TÜRKİYE
tuluha@istanbul.edu.tr

ÖZET Afet ve acil durumların yönetiminde federal, devlet ve yerel düzeyde birçok kaynak bulunmaktadır. Afet olgu yönetimi, afet sonrasında iyileşme için gerçekçi hedefler planlanması ve gerçekleştirilmesi amacıyla, uzman bir yardımcının (afet olgu yöneticisi), afetten etkilenen birey ya da aile ile işbirliği içinde olduğu zamana dayalı bir süreçtir. Afetten etkilenen birey ve ailelerin normal yaşamına dönmeye yardımcı bu süreç; sosyal yardım ve tarama, olgu yönetimi hizmetleri için başvuru/ kabul, tanılama/ değerlendirme, iyileştirme planlaması, savunuculuk, sürecin izlemi ve sürecin sonlandırılması/ kapanışı aşamalarını içerir. Hemşireler, afet sonrası kıt kaynaklar ve değişen koşullar ile zor ortamlarda, temel hemşirelik bilgi, beceri ve yetkinliklerini kullanarak; mesleki rol ve sorumlulukları kapsamında afet olgu yönetim sisteminin her aşamasında yer alan bir sağlık bakım profesyoneli ve uzun dönemli iyileşmede önemli insan gücünü oluşturur.

Anahtar Kelimeler: Afet olgu yönetim sistemi; afet olgu yöneticisi; hemşirenin rolü

ABSTRACT There are many resources at the federal, state and local level in disaster and emergency management. Disaster case management is a time limited process by which a skilled helper (disaster case manager) partners with a disaster affected individual or family in order to plan for and achieve realistic goals for recovery following a disaster. This process that helps affected individuals and families from disaster to return to normal life involves some phases these are; outreach and screening, intake management services, assessment, recovery planning, advocacy, monitoring progress and closure. Nurses use basic nursing knowledge, skills and competencies in difficult environments with scarce resources and changing conditions after the disaster; is a health care professional involved in every aspect of the disaster case management system within the scope of his professional roles and responsibilities and constitutes a significant workforce in long-term healing.

Keywords: Disaster case management system; disaster case manager; nurse's role

Afet ve acil durumların yönetiminde federal, devlet ve yerel düzeyde birçok kaynak bulunmaktadır. Afetler genellikle, beklenen yanıtı göre çeşitli düzeylerde sınıflandırılır. Birinci düzey; yerel acil müdahale çalışanlarını ve kurumlarını içeren, afet sırası ve sonrasında etkili bir şekilde yönetilebilir durumlardır. İkinci düzey; afetin etkilerini yönetmek için çevredeki topluluklardan ve bölgesel çabalardan karşılıklı yardım gerektirir. Üçüncü düzey ise; yerel ve bölgesel varlıkları ve ülke düzeyinde yardım gerektirir.¹⁻³ Bu derlemede amaç, afetin birey, aile ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması, afet öncesi normal yaşama geri dönmeye gereksinilen afet sonrası iyileştirmede etkili afet olgu yönetim sistemini ve afet olgu yönetiminde hemşirenin rolüne ilişkin literatür verilerini irdelemektir.

KAYNAK GÖSTERMEK İÇİN:

Ayoğlu T, Öztekin SD. Afet Olgu Yönetim Sisteminde Hemşirenin Rolü. Öztekin SD, editör. Afet Hemşireliği. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2018. p.35-41.

AFET OLGU YÖNETİM SİSTEMİNİN TANIMI VE AMACI

Afet olgu yönetim sistemi, finansmanı yerel olarak sağlanan, Ulusal Güvenlik Birimleri'nin Federal Acil Durum Yönetim Ajansı (FEMA)'nca yönetilen bir prog-

ramdır.^{4,5} Afet olgu yönetimi, bir afet iyileştirme planı geliştirmek ve yürütmek için, bir olgu yöneticisi ile bir afet mağduru arasındaki ortaklığı içeren, zamana dayalı bir süreçtir. Ortaklığı içeren bu süreç; hayatta kalan bireyin karşılanmayan gereksinimlerinin tanılanması için değerlendirmeyi, iyileşmede gerekli adımları özetleyen hedefe yönelik bir planın geliştirilmesini sağlar. Süreç; afetin neden olduğu ihtiyaçları karşılayacak mevcut kaynaklar ile ilgili bilgilerin toplanmasını, organizasyonunu ve koordinasyonunun sağlanmasını, kurtarma planı hedeflerine ulaşma yolundaki gelişmelerin izlemine ve gerektiğinde, mağdurun savunuculuğunu içeren hedefe yönelik bir plan geliştirir. Ayrıca, afet mağduru kişiye, çok çeşitli kaynaklara erişimi kolaylaştıracak tek bir irtibat noktası sağlar. Afet olgu yöneticisi, afet sonrası iyileştirme için olgu yönetimi hizmetleri sunan bir organizasyonun temsilcisidir. Afet iyileştirme planı; mevcut kaynakları, hizmetleri, karar alma önceliklerini, süreç raporlarını ve olgu kapanışı/ sonlandırmaya ilişkin gerekli hedefleri içerir.^{4,8}

Afet olgu yönetim programı, gönüllülük ilkesine dayanan, inanç temelli ve kar amacı gütmeyen kuruluşlara fon desteği yoluyla toplumsal bütünlük yaklaşımını sunmaktadır. Afet olgu yönetim programı; afet sonrası olgu yönetim hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulmasını, ortak bütünleşmeyi, hizmet sağlayıcı güç oluşturulmasını ve devlet kapsamlı bir program geliştirmeyi teşvik eder.^{4,5}

Bir afetin neden olduğu karşılanmamış ihtiyaç, devletin temsilcileri ve/ veya gönüllü ve inanç temelli kuruluşlar tarafından gerekli görüldüğü şekilde değerlendirilen ve doğrulanan, kaynağı belli olmayan bir araç, destek veya yardım olarak tanımlanır ve mağdurun afetin etkilerinden kurtulması için gereklidir. Karşılanmamış ihtiyaçlar arasında gıda, giyecek, barınak veya ilk yardım gibi temel acil ihtiyaçlar ve finansal, fiziksel, emosyonel veya ruhsal esenlik gibi uzun vadeli ihtiyaçlar yer alabilmektedir.^{4,5,8}

Afet olgu yönetim programı, afet mağdurlarına sağlanan afet olgu yönetim hizmetlerinin kapasitesini artırır. Bu hizmetler, afetten etkilenen herhangi bir mağdur için kullanılabilir. Ayrıca, devlet tarafından karşılanmayan kayıpların yanı sıra, afetten evleri zarar görenlerin de afet olgu yönetimi hizmetlerinden yararlanmasına izin verir. Bunun için birincil şart, afet olgu yönetimi programı tarafından belirlenen karşılanmamış ihtiyaçların, afetten kaynaklanmış olmasıdır.^{4,5}

Geleneksel anlamda afet olgu yönetimi, afetten etkilenen birey ya da ailesinin uzun vadeli iyileşmede bi-

reysel planlarının geliştirilmesi ve yürütülmesi için sağlanan bir hizmet olarak tanımlanmaktadır.^{7,8} Afet olgu yönetimi, afet sonrasında iyileşmeye yönelik gerçekçi hedeflerin planlanması ve gerçekleştirilmesi amacıyla, uzman bir yardımcının (afet olgu yöneticisi), afetten etkilenen birey veya aile ile işbirliği yaptığı zamana dayalı bir süreçtir. Bu kapsamlı ve bütüncül afet olgu yönetimi yaklaşımı, rahatlatma, hizmet sağlama ya da acil ihtiyaçların karşılanmasının ötesinde bir süreci kapsar.⁷ Afet olgu yöneticisi, birincil iletişim noktası olarak görev yapar ve afetzedelerin karmaşık olan gereksinimlerinin belirlenmesine ve normal yaşamına geri dönmesinde gerekli hizmet ve kaynak sağlayıcıları ile koordinasyonuna yardımcı olur. Afet olgu yöneticileri ayrıca, afetzedelerin kendi iyileşmelerinde aktif ve lider konumda olmalarında, onları destekleyici ve cesaretlendirici rol üstlenir.⁷

Afet olgu yöneticilerinin uzman bilgi ve beceriye sahip olmasını gerektiren konular;

- Afet kurtarma kaynakları,
- Savunuculuk ve olgu sunumu,
- Hayatta kalanların tanılanması ve afet iyileştirme planlaması,
- Afetin, afetzedenin tam iyilik durumu ve baş edebilme yeteneği üzerindeki potansiyel etkileri,
- Afetler sonrası, savunmasız nüfusun iyileştirilmesindeki ihtiyaçlar olarak belirtilmektedir.⁷

Afet olgu yönetimi hizmetleri, birey/ ailelerin güçlü yönlerini geliştiren, gereksinim duydukları hizmetleri karşılayan kaynaklara ve desteğe erişmelerini ve kullanmalarını sağlayan bir sistemdir.⁷ Olgu yönetim hizmetlerine ihtiyaç duyanlar genellikle, ev sahibi iken evini kaybedenler, kendilerine ait ve/ veya diğer iş kaynaklarını tamamen kaybedenler, istihdam kaybı ve ciddi afet sonrası yaralanma ya da hastalanma sonucu olağanüstü sağlık harcamaları bireyleri içerse de sadece bunlarla sınırlı değildir. Afet olgu çalışmaları ve yönetim süreçlerinin amacı, afet olgu yöneticileri ile hayatta kalanların birlikte, acil yardım ve sonrası iyileştirmeye dayalı gereksinimlerini değerlendirmek, eylem planları geliştirmek, gereksinimlere yönelik yardım kaynaklarını tespit etmek ve sağ kalanların sevk ve Uzun Vadeli İyileştirme Komisyonları aracılığıyla yardım almasına yardımcı olmaktır. Afet olgu yönetimi yaklaşımı, FEMA, devlet, topluluk, inanç temelli, insani ve diğer sivil toplum kuruluşları programlarının çabalarını tekrardan çok, tamamlayıcı olarak çalışır.⁶ Afet olgu yönetim sistemi;

- Kağıt üzerindeki resmi işlemleri azaltır,
- İyileşme sürecindeki ihtiyaçların kapsamının azaltılmasında, ihtiyaçların erken tanınmasını sağlar,
- Gereksiz gecikmeleri engelleyerek zamanında destek sağlar,
- Hayatta kalan bireylere, her bir eylemin iyileşme için aktif bir adım olduğunu hissettirir,
- Hizmet alımı, olgu çalışmaları, olgu yönetimi ve yardımdaki gereksiz tekrarları azaltır.⁶

Afet olgu yönetimi hizmetleri, afet mağduru olan bireylerin yaşam koşullarını stabilize etmek için tasarlanmış olup, amaç, afet öncesi durumlarını olası en üst düzeyde yeniden yapılandırmaktır. Afet olgu yönetimi, afetzede ve aileleri ile yakın işbirliği içinde çalışan organizasyonlar ile koordine çalışmayı ve planlama, güvence altına alma, izleme ve savunuculuk gibi temel olgu yönetimi uygulamalarını içerir. Ayrıca, doğal afetler, kitlesel şiddet olayları ve diğer önemli kamusal acil durumlar sonrasında, hizmet sunumuna özgü uygulamaları da içermektedir. Bu hizmetler, genellikle fiziksel ve teknolojik altyapı kaybının olduğu, işlemlerin aksadığı ve diğer önemli iletişim, kayıt tutma, koordinasyonda güçlüklerin yaşandığı zorlu çevre koşullar altında verilir. Yerel, bölgesel, ulusal yardımların akışı ve eşzamanlı olarak dağıtımındaki farklı hizmet sunum zorlukları ile de ilişki gösterir. Hizmetler, çok merkezli bir organizasyon içerisinde ya da ayrı servislerden sağlanabilmektedir. Birincil ya da kısa süreli afet bakım yönetimi, yiyecek, giyecek, barınak, bilgi alma ve sevk gibi acil yardımlara odaklı olsa da, yapılan organizasyon ve planlamalar, uzun vadeli iyileşme için gereksinimlere yönelik hizmetleri de sağlamakta ve koordine etmektedir. Son çalışmalar, kitlesel şiddet ve terör olaylarının giderek arttığını göstermekte, insan kaynaklı afete maruz kalanların, iyileşme sürecinin daha uzun sürdüğü ve farklı davranışsal sağlık ihtiyaçları olduğu belirtilmekte, bu sorunların ele alınmasında afet olgu yönetim hizmetlerinin geliştirilmesine gereksinim olduğu bildirilmektedir.^{8,9}

AFET OLGU YÖNETİM SİSTEMİNİN AŞAMALARI

Afet iyileştirme hizmetleri, afetten sonra “yeni normal yaşama” ulaşmada afetzedelere yardım etme sürecidir. Olabildiğince fazla sayıda insana, daha fazla yardımın ulaştırılmasında, kaynakların korunması ve yönetimini içerir. Afet Kurtarma Olgu Yönetimi Hizmetleri alan bireyler ve aileler, güçlü yönlerini geliştiren ve gereksinimlerini karşılayan kaynaklara/ desteğe erişmekte ve

kullanmaktadır.⁹ Afet olgu yönetiminde, afetzede ile birlikte bir iyileştirme planı geliştirilir. Uzun süreli bir süreç olan afet sonrası iyileşme, afet olgu yönetimi olmadan başarılı bir şekilde gerçekleştirilemez. İyi bir olgu yönetimi; dinleme becerisi, kültürel duyarlılık, güce odaklanma, gizliliğe özen gösterme, afetzede cesaretlendirme, yardım etme ve iyi bir öz bakım sunma gibi becerileri gerektirir.

Afet olgu yönetimi, “uzun vadeli” dir; afet olgu yöneticisi, afetzede ile birlikte iyileştigi ya da sürecin sonlanmasına ilişkin ortak karar alınca kadar devam eder.⁷ Afet olgu yönetim süreç aşamaları;

- Sosyal yardım ve tarama,
- Olgu yönetimi hizmetleri için başvuru/ kabul,
- Tanılama/ değerlendirme,
- İyileştirme planlaması,
- Savunuculuk,
- Sürecin izlemi,
- Sürecin sonlandırılması/ kapanışı içerir.⁷

Afet mağduru, afet olgu yönetimi hizmetlerini aradığında ya da kabul ettiğinde afet olgu yönetimi başlatılır. Bilgi ve başvuru sağlama, bu süreç boyunca gerçekleştirilen bir etkinliktir.⁷

Sosyal yardım ve tarama: Organizasyon, başvuru sahiplerini ve ihtiyaçların aciliyetini tanımlamak ve bireyleri uygun hizmetlere yönlendirmek için önemlidir.

Organizasyonlar, hizmetlere ihtiyaç duyan afet mağdurlarını belirlemek üzere harekete geçer. Bu basamak, coğrafi, sosyal veya kültürel olarak izole edilmiş, engelli, fiziksel sınırlılıkları olan veya duygusal destek gereksinimleri olan savunmasız mağdurları tespit etmek için özellikle önemlidir. Hızlı ve hassas tarama uygulamaları genellikle, hayatta kalan mağdurların ilk başvurusunu takiben bir veya iki iş günü içerisinde gerçekleştirilir.⁷

Taramanın amacı:

- Afet vaka yönetiminin uygunluğunu, kapsamını ve yoğunluğunu belirlemek,
- Kaynakların adil dağıtımını sağlamak,
- Savunmasız nüfusu erken tanılamak, yanı sıra acil ihtiyaçları olan kişilere öncelik vermek,
- Zamanında hizmetleri başlatmak ve acil ihtiyaçları ele almak,
- İleri adımlar için planlama yapmak,

■ Gerekirse bekleme listesine yerleştirmeyi sağlamaktır.⁷

Olgu yönetimi hizmetleri için başvuru/ kabul: Başvuruda, bireyler ve aileleri; iyileştirme ihtiyaçlarının kurumun hizmetleriyle ne kadar uyumlu olduğu, uygulanabilir hizmet kriterleri, hizmetlerin kullanılabilirliği ve zamanlaması yönünde bilgilendirilir. Başvuru sahibi hizmet kriterlerini karşılamıyorsa ya da kendileri için kabul edilebilir bir süre içinde hizmet sunulamıyorsa veya başvuranın hizmetlere yönelik ihtiyaçları, birimin hizmet kapasitesini aşıyorsa, bireyler ve aileler uygun kaynaklara yönlendirilir. Bu süreçte, çalışanların hizmet sunumuna ilişkin adil kararlar vermesini destekleyici politikalar ve prosedürler uygulanmalıdır.⁷

Tanımlama/değerlendirme: Afet olgu yöneticileri, afet iyileştirme ihtiyaçlarının kapsamlı, bireysel ve kültürel yöndeki değerlendirmelerini gerçekleştirirler. Değerlendirme süreci için toplanan bilgiler kapsamlı olup, özellikle iyileşmeyi planlamak ve iyileştirme hedeflerini karşılamak amacıyla afetzede adına doğrulayıcı ve savunucu bilgileri içerir. Değerlendirmeler, ortaklaşa kararlaştırılan bir yerde bireysel görüşme ile gerçekleştirilir ve yardım ağlarının değerlendirilmesini içerir. Koşullar gereği ilk değerlendirmeye telefonla başlanıp, daha sonra afetzede ve afet olgu yöneticisinin güvenliğini, afetzedenin gizliliğini ve erişilebilirliğini dikkate alarak ortak karar verilen bir yerde şahsen gerçekleştirilir. Ev ziyaretleri, evin yaşanabilir olduğu ve olgu yöneticisinin güvenliği sağlandığı sürece, kapsamlı bir değerlendirmeyi tamamlamak için oldukça uygundur. Ev ziyaretleri yapan olgu yöneticileri, güvenlik için iki kişi veya ekip olarak ziyareti gerçekleştirir.⁷

Zaman içerisinde afetzedenin durumunda ve kaynakların kullanılabilirliğinde değişiklikler olabileceğinden, periyodik olarak yeniden gözden geçirme gereklidir. Değerlendirmeler, hizmete katılımı artıracak ve üzerinde anlaşmaya varılmış hedeflere ulaşmayı destekleyecek kaynakları tespit etmek amacıyla kültürel farklılıklara duyarlı bir şekilde yürütülmektedir. Kültürel farklılıklara duyarlı değerlendirme; coğrafi konum, dil tercihi, yaş, cinsiyet, dini inanç / manevi değerler, ırk/ etnisite, kültürel gelenekler ve değerleri içerir. Manevi değerler afetle karşılaşan bireyler için iyileşme sürecinde potansiyel olarak değerli bir kurtarıcı kaynak olarak kabul edilmektedir. Birey, aile ve toplumun ruhsal gereksinimlerini değerlendirmek ve gidermeye çalışmak, umudun ve yaşamdaki değişimlere karşı esnekliğin arttırılmasını sağlamak açısından önemlidir.

Eğitilmiş, bilgi ve beceri sahibi olan yetkin çalışanlar varolan ek kaynaklar konusunda bilgi sahibi olduklarından, değerlendirme yaparak, özel gereksinimleri olan birey ve ailelerini belirlerler. Engelli bireyler de dahil olmak üzere özel ihtiyaçları olan kişiler (görme engelli, işitme engelli, hareket yeteneği bozulmuş, ailede tek çalışan olan, lisan bilmeyen yabancılar, özel diyet ihtiyacı olan, tıbbi sorunu olan, bilişsel engelli, demanslı, duygusal ya da manevi krizde olan birey vb.) uzman bilgi, beceri ve deneyime sahip afet olgu yöneticileri tarafından değerlendirilir ve herhangi bir özel hizmet için uygun kurum ve kuruluşlara yönlendirilir.

Değerlendirmeler, kuruluş tarafından belirlenen zaman dilimlerinde tamamlanır. Bunun için, organizasyonlar, bireylerin ve ailelerin ihtiyaçlarına, süregelen iyileşme çabalarına duyarlı ve iyileştirme planının zamanında gerçekleşmesini destekleyici bir zaman çerçevesi belirler.^{4,7,8}

İyileştirme planlaması: Her birey ya da aile, iyileştirme hizmetlerinin ve desteğinin sağlanmasına temel teşkil eden ve afet yardımı için önceliğe uygun bireysel-leştirilmiş bir afet kurtarma planının geliştirilmesi, uygulanması ve sürekli değerlendirilmesine katılır. Reşit olmayan bireyler ya da birinin bakımına gereksinimi olan yetişkinler, kendileri için kararlar alma konusunda vasilerinden yardım alabilirler. Böyle bir durumda organizasyon, hizmet alıcılarının yasal vasilerinin katılımını ya da rızasını gerektiren durumlarda geçerli yasa veya düzenlemelere uymalıdır.⁷

Afet iyileştirme planı hem afetzede hem de çalışan açısından zaman sınırlı görevleri özetler niteliktedir. Afetzedelerin, iyileşme için gerekli kaynak ve hizmetler ile bağlantısı kurulur ve ulaşması sağlanır. Savunuculuk için karar verme öncelikleri yönlendirilir. Sürecin ilerleyişi, sonraki hedefin başarılması ve sonlandırılmasını izlemede bir araçtır. Afetzedeler, planlamaya aktif katılım, kendi sorumluluklarını alma ve planlamaya olabildiğince katılım konusunda teşvik edilir. Planlama aşamasında afetzedelere; var olan seçenekler, planlanan hizmetlerin yararları, alternatifler ve/veya sonuçları, organizasyonun desteği ve hizmetlerin sonlandırılma nedenleri hakkında bilgi verilir. İyileştirmenin planlanması aşaması, afetzedenin gerçekçi hedefler elde etmesine rehberlik edecek bireyselleştirilmiş bir plan geliştirildiğinde sonuçlanır. İyileştirme planı tamamlandıktan sonra, acil durum planları, afet olgu yöneticileri tarafından oluşturulur. Bundan sonra bireyin gereksinimleri doğrudan karşılanır ya da birey sevk edilir. Afetzedelerin, değerlendirme ve karmaşık hizmetleri koordine

etmek için birlikte çalışan çok sayıda kuruluştan faydalanması, coğrafi olarak ailenin iki veya daha fazla kuruluşun kapsama alanına girmesi durumunda olabileceği gibi afet olgu yönetimi sağlayan kuruluşlar arasında işbirliğine dayalı hizmet planlamasını da gerektirmektedir.^{4,7-9}

Eyleme geçme ve savunuculuk: Afettede ve afet olgu yöneticisinin birlikte kararlaştırdığı afet iyileştirme planı doğrultusunda eyleme geçildiği aşamadır. Bu aşamada bireyler, iyileşme sürecinde kendi sorumluluklarını almaya ve olabildiğince bireysel karar alma ve harekete geçmede ve katılımlarının sağlanmasında teşvik edilmelidir. Afet olgu yöneticileri, bireylere ve ailelere, kurtarma eyleminde belirtilen ve ihtiyaç duyulan hizmetleri ve/veya kaynakları doğrudan temin eder, yönlendirir veya düzenler. Afettede adına olgu sunumları hazırlar. Gerekliğinde devlet, sivil toplum kuruluşları ve örgütlerinden destek sağlar.^{4,7,8}

Sürecin izlemi ve yeniden tanımlama: Hizmet izlemi ve periyodik olarak yeniden değerlendirme, bakımın sürekliliğini sağladığı gibi afetzedenin koşulları değiştiğinde, hizmet sunumuna yönelik düzenlemelerin zamanında yapılmasını sağlar. Organizasyon tarafından hizmet izlemenin türü ve sıklığı; hizmet alan kişilerin ihtiyaçlarına, afet olgu yönetimi hizmetlerinin sıklığı ve yoğunluğuna, ortaya çıkan engeller ve kaynaklara, işbirlikçilerin koordinasyonuna bağlı olarak farklılık gösterir. Olgu incelemeleri, belirlenen zaman çerçevesine uygun olarak yapılır ve izlem aralıkları, afetin doğasına, hizmet alıcılarının sorun ve gereksinimlerine, sağlanan hizmetlerin sıklık, süre ve yoğunluğu ile kaynakların varlığına göre değişiklik gösterir. Afet olgu yöneticisi ve afet mağduru bireyler, planlanan hedeflerin başarısına yönelik ilerlemeleri düzenli olarak gözden geçirir ve gerektiğinde hizmet hedefleri ve planlarında yeniden düzenlemeler gerçekleştirir. Yeniden değerlendirme, bireyin ya da ailenin statüsünde veya koşullarında bir değişiklik olduğunda veya yeni bir sorun ortaya çıktığında beş iş günü içinde yapılır. Sözleşme gereklilikleri nedeniyle, bu zaman çerçevelerine göre yeniden değerlendirmeler yapamayan bir organizasyon, nüfusun ihtiyaç ve hedeflerini karşılayacak şekilde bunları değiştirebilir.^{4,7,9}

Sonlandırma/ kapanış: Planlı ve düzenli bir süreçtir. Başarılı bir olgu yönetiminin sonlandırılması, çeşitli nedenlerden dolayı hem organizasyon hem de afetzedeler açısından önemlidir. Afettede için, hedeflerine ulaşmanın ve yardım gereksiniminin sonlandığının bir kanıtıdır. Afetzedenin normal bir yaşam tarzına döndüğüne ilişkin ilerleme ve kazanımların yapıldığının ka-

bulünü gösterir ve onaylar. Afettede ile iyi bir sonlandırmanın gerçekleştirildiği olumlu bir olgu yönetimi deneyimi, gelecekte ihtiyaç duyulduğunda birey ve aileleri, yardım almaya teşvik eder. Başarılı bir sonlandırma, program çıktılarının değerlendirilmesinde ajans/ organizasyona doğru bilgi sağlamanın yanı sıra hizmetlerin etkinliğinin değerlendirilmesinde de yararlı bir yöntemdir. Olgu dosyaları, organizasyonun afet olgu yönetimi hizmet sağlayıcılarından oluşan bir konsorsiyumun parçası olduğu ana kuruluşa aktarılır. Afetzelere de, afet olgu yönetim organizasyonu tarafından sağlanan hizmetlerin ve iyileştirme için erişilen tüm ilgili kaynakların yazılı bir özeti sunulur.^{4,7}

AFET OLGU YÖNETİMİNDE HEMŞİRENİN ROLÜ

Çok sayıda afet organizasyonu, afetin ciddiyetine ve yarınta bağlı olarak afet planlama, müdahale ve sonrası iyileştirmede rol almaktadır. Hastaneler ve diğer sağlık bakım kurumları da kendi afet planlarını geliştirmektedir. Ancak, her bir kurumun, daha geniş bir toplum afet planındaki rolünü anlaması çok önemlidir. Afet durumunda, tüm sağlık sistemleri rekabet yerine afetin etkisini izleyen olumlu sonuçların sağlanması için işbirlikçi tutum içerisinde çabalarını göstermelidir. Sağlık bakım profesyonelleri, afet hazırlıkları ve afetin sonuçlarının ele alınmasında gerekli insan gücünün sağlanmasında öncelikli yere sahiptir. Bununla birlikte, hemşireler, sadece afete hemen müdahale sırasında değil, bir felaketin sağlık sonuçlarının üstesinden gelirken, hazırlık aşaması ve uzun dönemli toparlanmada vazgeçilmez bir ekip üyesidir. Sağlık bakım profesyonelleri arasında hemşireler, büyük çoğunluğu oluşturur ve afetin etkilerinin azaltılmasında anahtar role sahiptir. Birçok organizasyonda, hemşireler, planlama, lojistik veya finans ve yönetimde de yer alabilmektedir. Hemşire, sağlık bakım ekibinin üyesi olarak aynı zamanda, sağlık ve sosyal disiplinler, hükümet organları, toplum grupları ve insani yardım kuruluşları da dahil olmak üzere sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde stratejik bir rol oynayabilir. Toplum, genel olarak hemşirelerin bilgi ve önerilerinin doğruluğuna inanmakta ve güven duymaktadır. Hemşirelerin, birey, aile ve toplumun afet durumuna hazır olma ve etkili bir şekilde yanıt vermelerine yardımcı olmada gerekli bilgi, beceri ve istekleri özümleme sorumluluğu vardır.^{2,3,10,11}

Afet olgu yönetimine ilişkin çalışmalar, topluma yardım etmek hedefi ile etkilenen nüfusu afetin olumsuz etkilerinden kurtarmaya yönelir. Afet iyileştirme planlaması, yaşamsal hizmetlerin yeniden düzenlenmesini,

altyapı ve konutların yeniden inşasını, birey, aile ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı ve aynı zamanda onların yaşamlarını iyileştirmelerine yardımcı olmayı içerir. Afet sonrası iyileştirme ve rehabilitasyon aşamasında hemşirelik faaliyetleri, olgu yönetimi gibi etkilenen ya da yeni yerleşim alanındaki bakım ve sağlık hizmetlerinin koordinasyonu ile ilişkilidir. Ayrıca, toplum normal yaşamına geri dönmeye başladıkça, sosyal kaynaklar da olmak üzere, uygun öneriler belirlenir ve uygulanır. İhtiyacı olanlara sürekli bakım sağlamak, hemşirenin temel görevleri arasındadır ve halk sağlığı sürveyansı, tarama çalışmaları ve toplumun eğitimi ilave rollerden biridir. Gerekli yaşam koşullarının yeniden geri kazanılmasında, var olan kaynaklar ile toplumdaki bireyler arasındaki bağlantının sağlanması çok önemlidir. İyileşme, rehabilitasyon, yeniden yapılandırma ve sürdürülebilir kalkınma, hem kısa süreli ve hem de uzun süreli hedeflerin olduğu uzun bir süreci gerektirir.¹⁰

Bu süreçte hemşireler, fiziksel ve zihinsel sağlık ihtiyaçları olan bireylere bakım ve destek sağlama konusunda önemli roller üstlenir. Yaralı, hasta, kronik hastalığı olan, ruh sağlığı bozulmuş ya da fiziksel sakatlığı olan bireylerin komplikasyon riskini azaltmak için izlem gerçekleştirir. Konut, gıda, ilaç, tıbbi ekipman, özel bakım, uzun süreli tıbbi veya zihinsel sağlık ihtiyaçları ya da bakım masraflarının karşılanmasında mali yardım için devlet ya da özel kurumlara başvurulmalıdır. Hemşireler, tüm ihtiyaçların karşılandığından emin olmak için izlemde bulunur.^{3,10}

Sağlık altyapısı olmadan, toplumun iyileşmesi düşünülemez. Afet sonrası, sağlık bakım altyapısının iyileşmesinde de hemşirelerin önemli rolü vardır. Afetin bir sonucu olarak ek hizmetlere ihtiyaç duyulabilir ve hemşire, hastanın ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak için planlama ve yeniden yapılandırma faaliyetlerinde liderlik rolünü üstlenir.¹⁰

Hemşire hasta ihtiyaçlarını tespit edip savunabilen kişidir. Savunuculuk rolü, tüm ihtiyaçların karşılandı-

ğından emin olmak için iyileşme aşamasında özellikle önemlidir. İyileşme ve rehabilitasyon aşamasında, hemşire afet planını değerlendirir ve afet yönetimini ve afetin nüfus üzerindeki etkisini iyileştirmek için gerekli değişiklikleri öngörebilir.^{3,10}

Değerlendirme, gelecekte olası afetlerin etkilerinin azaltılmasında kritik bir aşamadır. Hemşireler, olgu yönetim planlaması ve iyileştirmeyi içeren izlemlerde aktif olarak rol alırken, aynı zamanda belgelendirmeyi sağlama ve süreci değerlendirme sorumluluğuna sahiptir.¹⁰

Olgu yönetiminde bazı temel değerlere dikkat etmek gerekir. Bunlar;

- Tüm insanlara şefkat ve merhametle bağlılık,
- Saygılı ve yargısız olmak,
- Ayrımcı olmadan çalışmak,
- Hayatta kalanlar ve hizmet sağlayıcılar ile iletişimi, karşılıklı güven ve saygı çerçevesinde sürdürmek,
- Her bireyin değerli ve özerk olduğuna içten inanmak,
- Umud ve iyileşme için insan ilişkilerinin önemine inanmak,
- Hayatta kalanlara yardım etme konusundaki dürüstlük,
- Gizlilik ilkelerine bağlı kalmak ve
- Bireyin kendi bakımını yönetebileceğine inanmaktır.⁷

Sonuç olarak hemşireler; afet sonrası kıt kaynaklar ve değişen koşullar ile zor ortamlarda, temel hemşirelik bilgi, beceri ve yetkinliklerini kullanarak; mesleki rol ve sorumlulukları kapsamında afet olgu yönetim sisteminin her aşamasında yer alan bir sağlık bakım profesyoneli olup, uzun dönemli iyileşmede önemli insan gücünü oluştururlar.

KAYNAKLAR

1. Nayduch D. Terrorism, mass casualty, and disaster nursing. In: O'Connell Smeltzer SC, Bare BG, Hinkle JL, Cheever KH, eds. Brunner and Suddarth's Textbook of Medical-Surgical Nursing. USA: Wolters Kluwer Health / Lippincott Williams & Wilkins; 2010. p. 2191-209.
2. LeMone P, Burke KM, Bauldoff G, Gubrud P. Nursing care of clients experiencing disasters. In: LeMone P, Burke KM, Bauldoff G, Gubrud P. eds. Medical-Surgical Nursing, Clinical Reasoning In Patient Care. 6th ed. New Jersey: Pearson Education; 2015. p.
3. Seroney GC. The role of a nurse in disaster management at kapsabet district hospital: A global health concern. *Baraton Interdisciplinary Research Journal* 2015;5(Special Issue): 91-101.
4. Federal Emergency Management Agency (FEMA). Disaster Case Management Program Guidance; 2013. <https://www.hsdsl.org/?abstract&did=732994> Erişim Tarihi: 23.02.2018
5. FEMA. Disaster Case Management; 2017. https://www.fema.gov/media-library-data/1502372297458-9ccd8f5a_4018b1_b9c2558b65a72ae0bd/FACTSHEETDisaster-Case_Management.pdf Erişim Tarihi: 03.02.2018
6. Annex D. Mass Care: Health and Welfare – Disaster Case Management. State of Florida Interim Contingency Guidance, Florida Catastrophic Planning Project; 2009. https://archive.floridadisaster.org/CatastrophicPlanning/documents/HM09_2009Jul24_FLCP_HW_Case_Management.pdf
7. National Voluntary Organizations Active in Disaster (VOAD). Disaster Case Management Guidelines; 2012. http://www.nvoad.org/wp-content/uploads/dlm_uploads/2014/04/dcm_guidelines_-_final_-_2012_-_feb.pdf Erişim Tarihi: 08.03.2018
8. The Office of Human Services Emergency Preparedness and Response. Administration for children and families. In: Lavin R, Meniffee S, eds. Disaster Case Management: Implementation Guide. USA: Washington, DC; 2009. p. 1-74.
9. Council On Accreditation. Disaster Recovery Case Management; 2018. [file:///C:/Users/Casper/Downloads/Council%20On%20Accreditation%20-%20Disaster%20Recovery%20Case%20Management%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Casper/Downloads/Council%20On%20Accreditation%20-%20Disaster%20Recovery%20Case%20Management%20(2).pdf) Erişim Tarihi: 08.03.2018
10. International Council of Nurses (ICN). ICN Framework of Disaster Nursing Competencies. World Health Organization and International Council of Nurses; 2009. http://www.icn.ch/images/stories/documents/networks/DisasterPreparednessNetwork/Disaster_Nursing_Competencies_lite.pdf
11. Gebbie KM, Qureshi K. Emergency and Disaster Preparedness. *AJN*; January 2002; 102(1):46-51.